

Локшина О. І.,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
завідувач відділу порівняльної педагогіки,
Інститут педагогіки НАПН України,
olena.lokshyna@gmail.com

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТІР: ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОСТУП УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

Анотація. Автором окреслено історію розбудови Європейського дослідницького простору, починаючи з 2000 року, охарактеризовано мету, пріоритети і завдання нового Європейського дослідницького простору, який був започаткований у 2020 році. На основі українського законодавства надано визначення Європейського дослідницького простору, охарактеризовано європейську інтеграцію національного дослідницького простору на підставі аналізу Дорожньої карти з інтеграції науково-інноваційної системи України до Європейського дослідницького простору.

Ключові слова: Європейський дослідницький простір, національний дослідницький простір, інтеграція, Україна, ЄС.

Abstract. The author outlines the history of development of the European Research Area since 2000, and describes the purpose, priorities and tasks of the new European Research Area launched in 2020. Based on the Ukrainian legislation, the author defines the European Research Area and describes the European integration of the national research area based on the analysis of the Roadmap for the Integration of the Ukrainian Research and Innovation System into the European Research Area.

Keywords: European Research Area, national research area, integration, Ukraine, EU.

Європейський дослідницький простір є важливим орієнтиром європейської інтеграції української науки. У Статті 375 Глави 9 «Співробітництво у сфері науки та технологій» Угоди про Асоціацію з ЄС (2014) зазначається, що співробітництво між Сторонами спрямовується на сприяння залученню України до Європейського дослідницького простору [3].

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016) визначає Європейський дослідницький простір як систему програм та політичних інструментів, що об'єднує інституційне середовище досліджень і розробок держав-учасниць ЄС та асоційованих членів з метою розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, вільного трансферу знань, мобільності дослідників. Закон проголошує забезпечення інтеграції вітчизняної науки у світовий науковий простір та Європейський дослідницький простір із збереженням і захистом національних пріоритетів складовою повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності [2].

Європейський дослідницький простір було започатковано у 2000 році в контексті Лісабонської стратегії з метою подолання фрагментації системи досліджень та інновацій ЄС, яка на той час складалася з поєднання національних систем досліджень та інновацій і програми фінансування на рівні ЄС. Створення спільного дослідницького простору спрямовувалося на сприяння вільному руху дослідників, наукових знань та інновацій, а також заохоченню більш конкурентоспроможної європейської промисловості. Це передбачало реструктуризацію європейського дослідницького ландшафту у напрямку активнішого транскордонного співробітництва, конкуренції в масштабах континенту, вдосконалення національних дослідницьких політик і систем.

Подальшими кроками розбудови Європейського дослідницького простору у баченні Європейської Комісії стали:

- 2007 рік: Європейський дослідницький простір визнається статтею 179 Лісабонського договору, яка встановлює вільний рух дослідників, наукових знань і інноваційних технологій;

- 2009 рік: Лісабонський договір набуває чинності. Окрім статті 179, стаття 182 (5) надає європейському законодавцю широкі законодавчі повноваження щодо встановлення заходів, необхідних для імплементації Європейського дослідницького простору;

- 2012 – 2020 роки: основна увага приділяється транснаціональному співробітництву, гендерному підходу та оптимальній циркуляції наукових знань; затверджено Дорожню карту Європейського дослідницького простору 2015 та національні плани дій щодо Європейського дослідницького простору на 2015 – 2020 роки;

- 2019 рік: спільно з державами-членами Європейська Комісія ініціює процес оновлення Європейського дослідницького простору з його новими цілями задля відповіді на такі виклики як «зелений» і цифровий переходи;

- 2020 рік: стартує оновлений Європейський дослідницький простір шляхом прийняття Пакту про дослідження та інновації в Європі та висновків Ради щодо майбутнього управління Європейським дослідницьким простором, до яких додано перший Політичний порядок денний щодо Європейського дослідницького простору на 2022–2025 роки [7].

Концепт нового Європейського дослідницького простору обґрунтовує прагнення ЄС створити єдиний ринок без кордонів для досліджень, інновацій та технологій. Європейський дослідницький простір базується на досконалості та надає пріоритет інвестиціям і реформам у сфері досліджень та інновацій; стимулює розвиток ринку та посилює мобільність дослідників та вільний рух знань і технологій; покращує доступ до передового досвіду.

Концепт Європейського дослідницького простору складається з шістьох спільно визначених Європейською Комісією пріоритетів, навколо яких кожна

країна формує свою дорожню карту. Це: підвищення ефективності національних дослідницьких систем; спільне вирішення проблем, зумовлених глобальними викликами; вільний ринок праці дослідників; гендерна рівність; відкрита наука та відкриті інновації; розвиток міжнародного співробітництва.

Політична рамка Європейського дослідницького простору базується на управлінських ініціативах, Пакті про дослідження та інновації в Європі; Політичному порядку денний щодо ЄДП.

Пакт про дослідження та інновації в Європі окреслює довгострокове бачення розбудови нового Європейського дослідницького простору, визначає принципи у сфері досліджень та інновацій (відстоювати цінності; працювати краще; працювати разом) та пріоритетні сфери для спільних дій, від відкритої науки до координації інвестицій у дослідження та інновації [5].

Порядок денний визначає конкретні дії, які ґрунтуються на пріоритетних напрямках Пакту, що реалізуються спільно з державами-членами Програми «Горизонт Європа», асоційованими країнами та зацікавленими сторонами. Порядок денний охоплює двадцять заходів у межах напрямів Пакту:

Пріоритетний напрям 1 «Поглиблення реально функціонуючого внутрішнього ринку знань»:

1. Сприяти відкритому обміну знаннями та повторному використанню результатів досліджень, у тому числі шляхом розвитку Європейської хмари відкритої науки (European Open Science Cloud (EOSC)).

2. Запропонувати законодавчу і нормативну базу ЄС у сфері авторського права і даних.

3. Просуватися в напрямку реформування системи оцінювання досліджень, дослідників та інституцій з метою підвищення їх якості, ефективності та впливу.

4. Сприяти розбудові привабливої та сталої дослідницької кар'єри, збалансованій циркуляції талантів а також міжнародній, трансдисциплінарній та міжсекторальній мобільності між дослідницькими ініціативами для підвищення їхньої якості, продуктивності та впливу.

5. Сприяти гендерній рівності та інклюзивності, беручи до уваги Люблянську декларацію.

6. Поглиблення ЄДП через захист академічної свободи в Європі.

7. Оновлення керівних принципів ЄС для кращої оцінки знань.

8. Посилити стійкість, доступність та життєздатність дослідницьких інфраструктур в ЄДП.

9. Сприяти створенню сприятливого середовища та рівних умов для міжнародного співробітництва на основі взаємності.

Пріоритетний напрям 2 «Спільне вирішення проблем, пов'язаних з подвійним «зеленим» і цифровим переходом та розширення участі суспільства в Європейському дослідницькому просторі»:

10. Зробити місії та партнерства ЄС з досліджень і розробок ключовими учасниками ЄДП.

11. ЄДП для зеленої трансформації.

12. Прискорити зелений/цифровий перехід ключових промислових екосистем Європи.

13. Надати закладам вищої освіти можливість розвиватися відповідно до ЄДП та у синергії з Європейським освітнім простором.

14. Наблизити науку до громадян.

15. Розбудова регіональних та національних екосистем у сфері досліджень та інновацій для підвищення регіональної/національної досконалості та конкурентоспроможності.

16. Покращити доступ до передового досвіду в масштабах ЄС.

17. Підвищити стратегічний потенціал європейських державних науково-дослідних організацій.

Пріоритетний напрям 3 «Розширення доступу до передового досвіду у галузі досліджень та інновацій в кордонах Союзу».

18. Сприяти підготовці національного процесу або політичного механізму ЄДП для визначення поточних або запланованих заходів, що сприяють впровадженню ЄДП.

19. Створити дієвий та ефективний механізм моніторингу ЄДП.

20. Підтримка визначення пріоритетів, координації та спрямування інвестицій і реформ у сфері досліджень та інновацій [7].

Виклики, з якими стикається Україна, українське суспільство та українська наука в умовах повномасштабної війни РФ проти України, що була розпочата 24 лютого 2022 року, є жахливими та досготривалими. Водночас, 23 червня 2022 року Європейська Рада прийняла рішення надати Україні статус кандидата на членство в ЄС, що передбачає виконання Копенгагенських критеріїв на основі визначених умов і термінів (*acquis*) з метою гармонізації зі стандартами ЄС. *Acquis* у галузі науки і досліджень (Розділ 25) передбачає наявність необхідних умов для ефективної участі у рамкових програмах ЄС. Для повної та успішної асоціації з рамковими програмами державам потрібно забезпечити необхідну імплементаційну спроможність у сфері досліджень і технологічного розвитку, включно з належним кадровим забезпеченням.

З метою інтеграції національного дослідницького простору до Європейського дослідницького простору Міністерство освіти і науки України як центральний орган виконавчої влади, який формує та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, Наказом № 167 від 10 лютого 2021 року затвердило Дорожню карту з інтеграції науково-інноваційної системи України до Європейського дослідницького простору. На дорожню карту покладено завдання

забезпечити: гармонізацію політики у сфері науки та інновацій відповідно до стандартів і норм ЄС; розширення доступу до наукових та інноваційних програм ЄС; розвиток дослідницьких інфраструктур України та їхню інтеграцію до дослідницьких інфраструктур ЄС; створення сприятливих умов для міжнародної та міжгалузевої мобільності вчених; застосування комплексного гендерного підходу у сфері науки та інновацій; застосування принципів відкритої науки та використання інструментів відкритого доступу ЄС; розвиток інноваційної інфраструктури з урахуванням кращих європейських практик; інтернаціоналізацію наукових досліджень та інновацій за межами ЄС [1].

Завдання, окреслені у Дорожній карті, синхронізовано з пріоритетами Порядку денному та працюють на європейську інтеграцію національного дослідницького простору. Це підтверджено звітами Європейської Комісії в межах процесу вступу України до ЄС. У Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення 2023 року зокрема зазначається, що Україна досягла прогресу у деяких пріоритетах в рамках інтеграції до Європейського дослідницького простору. Це – гендерна рівність, відкрита наука та система оцінювання наукових досліджень [6]. Водночас, в умовах прагнення України до більшої інтеграції в Європейський дослідницький простір національна діяльність у сфері та спроможність освоєння технологій залишаються обмеженими через недостатнє фінансування, неефективні механізми виділення коштів і фрагментоване управління [4]. Тому, подальші дослідження з проблеми Європейського дослідницького простору з акцентом на пріоритети, алгоритм та ефективні практики інтеграції набувають особливої актуальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дорожня карта з інтеграції науково-інноваційної системи України до Європейського дослідницького простору : Наказ МОН від 10 лютого 2021 року № 167. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/12/edp-pakaz.pdf> (Дата звернення 12.03.2024).
2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року №: 848-VIII : станом на 04 січня 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 13.03.2024).
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від (Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. Зміни до Угоди в Рішеннях № 1/2018 від 14.05.2018, № 2/2018 від 14.05.2018, № 1/2018 від 02.07.2018, № 1/2018 від 21.11.2018; Зміни до Угоди в Рішенні від 06.06.2019; Зміни до Угоди в Угоді від 30.07.2019; Зміни до Угоди в Рішеннях № 1/2021 від 22.11.2021, № 1/2022 від 25.10.2022, № 1/2023 від 16.11.2023; № 2/2023 від 30.11.2023, № 3/2023 від 30.11.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (Дата звернення 12.02.2024).
4. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European

Union : Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Brussels, 17.6.2022 COM(2022) 407 final. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf> (Дата звернення 12.03.2024).

5. Council Recommendation 2021/2122 of 26 November 2021 on a Pact for Research and Innovation in Europe (ST/13701/2021/INIT). Official Journal of the European Union. 431, 2.12.2021, p. 1–9. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2021.431.01.0001.01.ENG (дата звернення 13.03.2024).
6. European Council conclusions on Ukraine, enlargement and reforms : European Council Press release 14 December 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/14/european-council-conclusions-on-ukraine-enlargement-and-reforms/> (Дата звернення 12.02.2024).
7. The European Research Area. European Commission. URL: <https://european-research-area.ec.europa.eu/> (дата звернення 13.03.2024).

Люк О. В.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій у початковій школі,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
lov1207@ukr.net*

ВИХОВАННЯ У МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА САМОСТІЙНОСТІ ЯК ЛІДЕРСЬКОЇ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто психолого-педагогічні аспекти виховання у молодшого школяра самостійності як лідерської якості особистості. Доведено потенціал самостійності для виявлення лідерства дітей 6–10 років. Розкрито сутність поняття «самостійність». Окреслено прояви самостійності у молодшому шкільному віці. Доведено, що новоутворення молодшого шкільного віку (довільність психічних процесів, внутрішній план дій) є підґрунтям для виховання та розвитку самостійності дітей. Схарактеризовано сутність поняття «самостійність молодшого школяра». Виокремлено фактори та дидактичні принципи, реалізація яких сприятиме ефективному вихованню самостійності в учнів початкової школи.

Ключові слова: молодші школярі, лідерські якості, самостійність, самостійність молодшого школяра, дидактичні принципи виховання самостійності у молодшого школяра, фактори виховання самостійності у молодшого школяра.

The article examines the psychological and pedagogical aspects of raising independence as a leadership quality of a junior schoolchild. The potential of